

بازسازی اساسی مسجد الحسین در قلب قاهره

احمد درویش
کارشناس فرهنگی مصر

*** مقام**
راس الحسین از جمله زیارتگاه‌های شاخص و برجسته شیعی مذهبان در جوار «دانشگاه و مسجد الازهر» است که روزانه صدها زائر عاشق اهل بیت(ع) را به سوی خود جلب می‌کند و مردم گروه گروه برای ادای نمازهای یومیه و زیارت وارد این مشهد می‌شوند و با بیان اوراد و ذکر و اشعار در مدح اهل بیت همراه با حرکات منظم صوفیانه ابراز ارادت می‌کنند. حکومت مصر در سال‌های اخیر به امر اصلاحات ساختمانی و بازسازی مقابر دینی از جمله مسجد مقام «سیده زینب(س)» و اخیراً «مقام راس الحسین(ع)» توجه ویژه‌ای کرده است. گفتنی است رجال شناس و فقیه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی(رض) معتقد است حضرت زینب کبری(س) در قاهره مدفون است و نه دمشق. در این راستا کمیته دائمی حفظ آثار اسلامی مصر با درخواست رئیس اداره مرکزی امور مهندسی وزارت اوقاف مبنی بر بازسازی و انجام تعمیرات اساسی ضریح و مسجد امام حسین(ع) موافقت کرده است. کشور مصر دارای مراکز و آثار باستانی فراوان ملی فرعون‌ی پیش از اسلام و دهها مزار و زیارتگاه دینی اسلامی است که توسط نهادهای مسئول مربوطه حفظ و حراست و بازسازی شده‌اند و از رهگذر ورود بی‌شمار توریست‌های خارجی سالانه میالغ قابل توجهی ارز نصیب آن کشور می‌شود به گونه‌ای که در سال گذشته میلادی بالغ بر ۵ میلیون توریست عمدتاً اروپایی به قصد دیدار این آثار وارد مصر شدند.

هرچند نقطه نظرات و دیدگاه‌های تاریخی در خصوص وجود یا عدم سر مبارک امام حسین(ع) در مکان کنونی موسوم به «مسجد الحسین» در قلب قاهره متفاوت و گوناگون است ولی یک حقیقت به عنوان استراتژی نظام سیاسی مصر پیوسته ثابت و مؤثر بوده است و آن صیانت و حفاظت از آثار و میراث‌های تاریخی و ملی و اسلامی و جلب و جذب بیشتر توریست اعم از مسلمان و غیرمسلمان با هدف رونق بخشیدن به اقتصاد و روند توسعه اجتماعی و فرهنگی کشور است. بی‌تردید جایگاه و شأن فوق‌العاده احترام‌آمیز امام حسین(ع) در جمع عامه مسلمین و سپس شأن ویژه آن حضرت نزد شیعیان در تصمیم‌گیری اخیر شورای عالی حفظ آثار مصر نیز دخالت داشته است.

دکتر محمد عبدالحفیظ استاد تمدن اسلامی دانشکده زبان عربی دانشگاه الازهر می‌گوید: شهادت امام حسین(ع) حادثه فاجعه‌آمیز تاریخ اسلام است و خلاصه آن بدین قرار است که اهل کوفه با نوشتن نامه‌های فراوان خطاب به این امام همام از وی برای ورود به عراق و بیعت با او دعوت به عمل آوردند، پس از ورود آن

حضرت به عراق در اثر موج شدید تهدیدها و ارباب‌های سیاسی و نظامی و عقب‌نشینی مردم، سرانجام آن حضرت در محرم سال ۶۱ هجری در واقعه کربلا با ۷۲ تن از یارانش در مواجهه با قوای یزید بن معاویه به شهادت رسیدند.

دکتر محمد می‌گوید: سر مبارک امام(ع) به امر یزید از تن جدا و برای عمر بن سعد عامل وی در مدینه ارسال شد و او هم سر مبارک را در بقیع نزد قبور مادر و برادرش دفن کرد. قول دیگر می‌گوید: سر مبارک امام(ع) دیگر بار پس از گذشت ۴۰ روز به کربلا عودت و در آنجا نزد جسد دفن شد. روایت دیگر می‌گوید: سر مبارک در «باب الفردیس» دمشق دفن شد و قول دیگر می‌گوید: سر مبارک در خزانه دمشق نهاده شد تا اینکه سلیمان بن عبدالعطلب به سال ۹۶ هجری (۷۱۴ میلادی) والی دمشق شد. وی دستور داد سر مبارک را در پارچه‌ای معطر نهاده و بر آن نماز بگذارند و سپس در قبرستان مسلمین دفن کنند. دکتر محمد ادامه می‌دهد که این محل نیش قبر و سر مبارک برداشته شد. اقوال دیگر می‌گویند که سر مبارک بعدها به عسقلان فلسطین نقل مکان و در آنجا دفن شد تا اینکه «بدرالجمالی» وزیر خلیفه فاطمی المستنصر بالله در سال ۴۸۴ هجری (۱۹۱۱ میلادی) به زیارت آن رفت و به دستور وی به مکان کنونی منتقل و برایش مکانی در خور ساخته شد. قولی دیگر می‌گوید سر مبارک امام(ع) به هنگام استیلای ابومسلم خراسانی بر دمشق به مرو منتقل شد. به دلیل این تضارب افکار و روایت‌های تاریخی است که هم اکنون مشاهد مختلف در گوشه‌ها و اکناف جهان اسلام به نام سر مبارک امام حسین(ع) مشهور است از جمله مشهد مرو، مشهد حلب، مشهد دمشق، مشهد عسقلان، مشهد قاهره. دکتر محمد: انتقال سر امام را از عسقلان به قاهره در پی سبطه صلیبی‌ها بر عسقلان در ایام قاطمی‌ها تأیید می‌کند. عده زیادی از مورخین از جمله ابن میسر و قلقشندی و ابن جوزی و ابن ابیاس و مقریزی و... نیز مؤید این نظریه‌اند.

هنگامی که امام هروای سیاح در سال ۵۷۰ هجری (۱۱۴۷ میلادی)، پس از گذشت چندسال از انتقال سر مبارک به قاهره از عسقلان دیدن کرد، گفت: سر مبارک در «مشهد الحسین» عسقلان بود که در پی تسلط صلیبی‌ها بر آن منطقه، مسلمانان این سر را در سال ۵۴۸ هجری (۱۱۵۳ میلادی) به قاهره منتقل کردند. دکتر عبدالمنصف سالم نجم استاد تمدن دانشگاه حلوان مصر نیز چون دکتر محمد عبدالحفیظ به وجود روایت‌های مختلف در خصوص سرانجام سر مبارک معتقد است ولی نهایتاً به انتقال سر

مبارک به قاهره عقیده دارد

و این که صالح طلاخ در منطقه

زوبلد در دروازه های قاهره قدیم

مزارى بر آن بنا کرد. البته انتخاب این محل با نظر

مخالف عاملین اموی مواجه شد و آنان راضی نشدند

مگر اینکه سر در مکانی مناسب دفن شود تا اینکه در مکان

کنونی دفن و ضریحی بر آن ساخته شد و به مرور زمان صحن و

ساختمان و مکان و موقعیت آن دچار تغییر و تحول و بازسازی های

مختلف شد. وی خاطرنشان می کند که عبدالرحمن کدخدا

هنگامی که عزم خود را برای تجدید ضریح مبارک جزم کرد برخی

از عاملین به وی گفتند سر مبارک در این مکان نیست تا اینکه

جمعی از علمای مسلمین با حفر و نیش قبر، به صندلی دست

یافتند که بر آن طشتی از طلا بود و در داخل آن کیسه ای از حریر

که سر مبارک داخل آن قرار داشت.

مصلح رجب مدیر کل امور باستانی منطقه جمالیه قاهره

می گوید: بنای رأس الحسین از هنگام ساخت تاکنون چندین بار

دچار تعمیر و بازسازی شده است. وی انتقال سر مبارک را از

عسقلان در فلسطین به قاهره و دفن آن در سرداب قصر زمر

فاطمی و سپس انتقال به مکان ویژه و ساخته شده بدین منظور در

سال ۵۴۹ هجری (۱۱۵۴ میلادی) در عهد خلیفه فاطمی الظافر

بامرالله را تأیید می کند. سلطان صلاح الدین ایوبی پس از تسلط بر

قاهره دستور داد مدارس ویژه چهار مذهب دایر شوند. از جمله

یکی از این مدارس در جوار «مشهد الحسین» تأسیس شد که به آن

«مدرسه مشهد» می گفتند و فقیه البهائی الدمشقی بر آن مشرف

بود و به تدریس علوم مربوطه در نزدیکی محراب که در پشت ضریح

بود می پرداخت. مسجد کنونی در واقع مدرسه سابق است. به

دستور ابوالقاسم یحیی بن ناصرالسكری معروف به زرزور

گلدسته ای بر مشهد بنا شد و فرزندش در سال ۶۳۴ هجری

(۱۲۳۹ میلادی) آن را به اتمام رسانید. این گلدسته از تذهیب و

گچ بری های نفیس هنری برخوردار است که بر پایه هایی

چهار گوش بنا شده و بر آن دو لوحه یادبود نیز نصب است.

چنانکه گفته شد در دوره مصلح، تعمیرات و توسعه اساسی این

مشهد

در سال ۱۱۲۴

هجری (۱۷۱۲)

میلادی) به اتمام رسید. امیر حسن کدخدا غریبان الجلفی

دیگر بار دست به توسعه و مرمت آن زد و ضریحی از آبتوس صدف و

نقره کاری شده بر آن نهاد و در پی آن امیر عبدالرحمن کدخدا در

سال ۱۱۷۵ هجری (۱۷۶۱ میلادی) آن را بازسازی مجدد کرد

اما مهمترین تعمیرات در عهد «خدیو اسماعیل» در سال ۱۲۷۹

هجری (۱۸۲۶ میلادی) انجام شد. در این دوره در توسعه مجدد،

مسجدی به سال ۱۲۹۰ هجری (۱۸۷۳ میلادی) و گلدسته ای در

سال ۱۲۹۵ هجری (۱۸۷۸ میلادی) به آن افزوده شد.

در دوره انقلاب ژولای و روی کار آمدن جمال عبدالناصر

اهمیت زیادی به این مکان دادند و بر مساحت مسجد و ساختمان

آن افزوده و ساختمان دو طبقه ای ویژه مدیریت مسجد در گوشه آن

بنا شد. در این دوره کتابخانه اختصاصی مسجد نیز در قسمت

شرقی در امتداد قبله و نمازخانه ویژه بانوان هم ساخته شد. به گفته

مدیریت آثار باستانی قاهره در بازسازی های قبلی برخی از

کاشی ها و موزائیک ها و چوب های کنده کاری و مثبت و

معرق های مربوطه به اشتباه در جاهای خود قرارنگرفته اند که در

بازسازی جدید این اشتباهات اصلاح و مثبت های جدیدی

جایگزین موارد کهنه و فرسوده قدیمی می شوند. شایان توجه

است که آثار و مزارات و زیارت گاه های اسلامی و شیعی در سطح

جهان اسلام علاوه بر عراق در سوریه و مصر و اندکی در اردن قرار

دارند که در این میان مصری ها گوی سبقت را در امر بازسازی و

صیانت و مراقبت و توجه سیاسی و دینی به این مقابر از دیگر

همتایان خود ربوده اند. به طوری که عمده هزینه های سنگین این

بازسازی ها را وزارت اوقاف برعهده داشته است. قدر مسلم توجه

عمیق و ارادت بی نظیر قاطبه مردم مصر به این اماکن مقدس در

این رویکرد سیاسی حکومت مصر تأثیر گذار بوده است.

* شایان توجه است
که آثار و مزارات و
زیارت گاه های اسلامی
و شیعی در سطح جهان
اسلام علاوه بر عراق
در سوریه و مصر و
اندکی در اردن قرار
دارند که در این میان
مصری ها گوی سبقت
را در امر بازسازی و
صیانت و مراقبت و
توجه سیاسی و دینی
به این مقابر از دیگر
همتایان خود
ربوده اند.